

Reorganizacija sustava poslovnih banaka u karlovačkom kotaru (1965.—1966.)

Nikola PERKOVIĆ

Trgovačko ugostiteljska škola, Karlovac

Izvorni znanstveni rad

Priljeno: 19. 6. 2024.

Doi: 10.5559/pi.19.34.05

Godine 1965. u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji pokrenuta je gospodarska reforma koja je bila najozbiljniji pokušaj korjenitih promjena jugoslavenske ekonomije. Njezini temeljni ciljevi bili su poštovanje ekonomskih kategorija i jače uključivanje Jugoslavije u svjetsku ekonomiju. Da bi se ostvarili ti ciljevi, bilo je potrebno bankarsko-kreditni sustav uskladiti s potrebama proširene reprodukcije. Na taj bi se način omogućila stabilizacija tržišta i unapređenje društvenog standarda stanovništva. Tema ovoga članka je reorganizacija sustava poslovnih banaka u Karlovačkom kotaru od 1965. do 1966. godine, koja je trebala rezultirati likvidacijom manjih banaka radi stvaranja većeg potencijala za opskrbu lokalne ekonomije financijskim sredstvima, kao i smanjenjem transakcijskih troškova poslovanja. Rad je napisan na temelju neobjavljenog arhivskog gradiva, novinskih članaka i relevantne historiografske literature.

Ključne riječi: Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, Kotar Karlovac, bankarski sustav, gospodarska reforma, 1960-te.

UVOD

Početak 1960-ih u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ) postojao je bankarsko-kreditni sustav koji nije bio u potpunosti usklađen s nužnošću povećanja proizvodne aktivnosti. Stupanj gospodarskog razvoja zemlje zahtijevao je, ne samo prilagodbu toga sustava novim gospodarskim promjenama, nego i postavljanje na takve temelje koji su trebali omogućiti stabilizaciju tržišta i unapređenje društvenog standarda stanovništva.

U 1965. pokrenuta je najsveobuhvatnija gospodarska reforma u socijalističkoj Jugoslaviji na osnovi koje se provela devalvacija dinara, uvela restriktivna kreditno-monetarna politika i smanjila proračunska potrošnja. Usto, bilo je predviđeno smanjenje poreza, regresa, dotacija, premija i drugih oblika administrativnog prelijevanja dohotka.¹ Temeljni cilj ovih mjera bilo je

¹ DUŠAN BILANDŽIĆ, *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Glavni procesi.*, Školska knjiga, Zagreb, 1978., 312-313. DUŠAN BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999., 478.

poštovanje ekonomskih kategorija i jače uključivanje SFRJ u svjetsku ekonomiju. Na temelju reforme jugoslavensko je društvo trebalo biti povezano na načelu zakonitosti robne proizvodnje. Bez obzira na vrlo mali udio privatnog vlasništva u ukupnoj strukturi gospodarske aktivnosti, uvodio se kapitalistički način poslovanja.

Strategija jačanja samoupravljanja obuhvaćala je proces deatizacije gospodarstva, koji je trebao rezultirati daljnjom decentralizacijom i većom autonomijom radnih organizacija.² Riječju, federacija, republike i komune trebale su biti isključene iz prava raspolaganja kapitalom. On se trebao preraspodijeliti u korist poduzeća da bi ona mogla postati nositelj procesa proširene reprodukcije. S tim u vezi, ukidani su investicijski fondovi, dok je kapital prenošen na banke i proizvodne organizacije.³ S druge strane, u SFRJ postojala je neravnomjerna podjela zaostalih područja među republikama, koja je intenzivirala njihove sukobe interesa. Naime, neke su republike težile tome da savezne institucije predaju svoje nadležnosti njima, dok su druge, pak, tražile saveznu intervenciju investiranjem u njihove nerazvijene dijelove na temelju redistribucije iz razvijenih republika.⁴

Na temelju ove reforme unutar Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) profilirale su se dvije skupine, tj. liberalne i konzervativne snage. Prve su podržavale liberalizaciju jugoslavenskoga gospodarstva, decentralizaciju središnje moći i samoupravljanje, ali nisu dovodili u pitanje partijski monopol. Konzervativne su se snage pozivale na poštovanje socijalističkih vrijednosti, partijskog jedinstva i centralizma. Liberalnoj struji pripadao je jedan od najmoćnijih komunističkih političara u Hrvatskoj, Vladimir Bakarić. On je svoje zahtjeve usmjeravao od decentralizacije prema općoj deatizaciji.⁵

Na gospodarskoj reformi 1965. najviše su inzistirale razvijene republike, odnosno Hrvatska i Slovenija. Iako je reforma najviše pogodila nerazvijene republike, jer su ovisile o distributivnoj funkciji federacije, one se nisu uvijek svrstavale uz Srbiju, u kojoj su otpori protiv reforme bili najveći.⁶

² ŠIME ĐODAN, *Hrvatsko pitanje 1918.—1990.*, Alfa, Zagreb, 1991., 193.

³ ZDENKO RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.—1991. Od zajedništva do razlaza.*, Hrvatski institut za povijest i školska knjiga, Zagreb, 2006., 333.

⁴ D. BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, str. 474-482., Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 334., NEVEN BORAK, *Ekonomski vzroci delovanja in razpada Jugoslavije*, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 2002., 49.

⁵ Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 335.

⁶ *Isto*, str. 335., VESNA PEŠIĆ, *Rat za nacionalne države, Srpska strana rata. Trauma i katarza u istorijskom pamćenju*, 1., prir. Nebojša Popov, Beograd, 2001., 29-86., HAROLD LYDALL, *Yugoslav Socialism. Theory and Practice*, Oxford, Clarendon Press, 1984., 78.

Imajući na umu da je, u skladu sa spomenutom reformom, nositelj sredstava povećanja proizvodnje trebala biti radna organizacija, bilo je potrebno mijenjati položaj društveno-političkih zajednica, a u kontekstu njihovih prava u raspolaganju društvenom akumulacijom. Radi izmijenjenog odnosa u korist neposrednih proizvođača, bankama je bila predviđena bitno drukčija uloga. Prilagodбом njezina poslovanja novim gospodarskim mjerama ona je trebala znatno učinkovitije sudjelovati u prikupljanju slobodnih novčanih sredstava radnih i drugih organizacija. Ovaj se proces ponajprije odnosio na skupljanje sredstava namijenjenih povećanju proizvodnje, kao i onih koja su bila potrebna za realizaciju ciljeva društvenih planova. Pri tome je posebnu pozornost trebalo voditi o tome da se sredstva dodjeljuju onima koji su mogli osigurati njihovo racionalnije iskorištavanje, što je trebalo rezultirati boljim ekonomskim učincima za korisnike kredita i zajednicu u cjelini.

Predmet ovoga članka jest prikaz procesa okrupnjavanja komunalnih banaka na području karlovačkog kotara u 1965. i 1966. godini. Cilj ovoga projekta bila je likvidacija manjih banaka radi stvaranja većeg potencijala za opskrbu lokalne ekonomije financijskim sredstvima, kao i smanjenje transakcijskih troškova poslovanja. Relevantnost prikaza ove tematike ponajprije se očituje u visokom stupnju razvijenosti gospodarske aktivnosti koja je u analiziranom razdoblju postojala na ovome području. Naime, prema službenim podacima, u karlovačkom je kotaru sredinom 1960-ih radilo ukupno pedeset jedno industrijsko poduzeće⁷, što je ovo područje pozicioniralo među gospodarski najrazvijenije kotareve u SFRJ.

Deklarativno uvođenje radničkog samoupravljanja u gospodarstvo SFRJ nije bitno izmijenilo taj sustav, koji je sredinom 1960-ih i dalje bio izrazito centralistički, što je značilo da su lokalna tijela vlasti bila odgovorna za učinkovitu provedbu ekonomskih politika koje su donesene na saveznoj razini. S tim u vezi, iako nisam bio u mogućnosti prikupiti arhivski materijal na temelju kojega bi mogao napraviti usporedbu tijekom procesa rekonstrukcije bankarskog sustava u drugim kotarevima, ne treba sumnjati da se on provodio i u tim područjima. Pa ipak, koristeći se kvantitativnim metodama, u drugome dijelu rada prikazao sam položaj karlovačkog kotara u odnosu prema drugim kotarevima u SFRJ prema određenim ekonomskim pokazateljima, čija je uspješnost bila neposredno povezana s učinkovitom provedbom kreditne politike. Rad je napisan na temelju relevantne historiografske literature,

⁷ Državni arhiv u Karlovcu (dalje: HR-DAKA), Privredna komora kotara Karlovac (dalje: PKKK), kut. 6, Pregled kretanja fizičkog obujma proizvodnje i produktivnosti rada u 1965. godini, 21. siječnja 1966., br. 01-65-1/1966., 1.

neobjavljenog arhivskog materijala koji je pronađen u fondovima Privredne komore Karlovac, kao i novinskih članaka objavljenih u promatranom razdoblju u *Karlovačkom tjedniku*. Da bi se bolje razumio proces rekonstrukcije poslovnih banaka u karlovačkom kotaru od 1965. do 1966., u nastavku teksta analizirat ću osnovna obilježja kreditnog sustava u SFRJ koji je bio na snazi u to vrijeme.

KREDITNA POLITIKA U SFRJ SREDINOM 1960-IH

Od 1961. do 1964. Narodna banka Jugoslavije (NBj) izdala je brojne upute o mjerama provedbe kreditne politike koje su sadržavale posve instruktivne i deklarativne odredbe, »što onemogućuje bankama, pa i samim organima Narodne banke da jasno diferenciraju bitne od sporednih odnosno obavezne od fakultativnih odredaba«. ⁸ Pod utjecajem tržišnih promjena, ove su upute do 1966. doživjela brojne izmjene. Pa ipak, njihove temeljne odredbe bile su usmjerene na učinkovitu provedbu kratkoročnog kreditiranja. Taj je sustav u SFRJ bio uveden 1961., a provodio se na temelju saveznih *Zakona o bankama*⁹ i *Zakona o kreditnim i drugim bankarskim poslovima*, koji su stupili na snagu 23. ožujka 1961. godine.¹⁰ Ovaj je sustav u 1965. i 1966. doživio promjene te je bio reguliran saveznim *Zakonom o bankama i kreditnim poslovima*¹¹ i *Zakonom o Narodnoj banci Jugoslavije*¹² od 1. travnja 1965. te *Zakonom o mjerama kreditne politike u 1966. godini*¹³ od 1. siječnja 1966. godine. Uz problematiku tekuće kreditne politike, ovim su zakonima bila regulirane ovlasti guvernera NBj u njezinoj provedbi te kontroli kratkoročnog kreditiranja koja su obavljale poslovne banke. Na temelju tih ovlasti guverner NBj donio je 25. ožujka 1966. *Odluku o potanjim uvjetima i rokovima za davanje i korištenje kratkoročnih kredita u 1966. godini*¹⁴, kojom je omogućeno gospodarskim organizacijama i drugim korisnicima kratkoročnih kredita da se »na pristupačan i jasan način unaprijed upoznaju sa svim općim i posebnim uslovima za dobivanje i korištenje kratkoročnih kredita«. ¹⁵ Osim toga, u suradnji s nadležnim saveznim tijelima guverner NBj do-

⁸ HR-DAKA-PKKK, kut. 6, Sjednica Upravnog odbora Privredne komore Karlovac od 17. listopada 1965., 3.

⁹ *Službeni list FNRJ*, broj 10/61., 15. ožujka 1961., 209-223.

¹⁰ *Službeni list FNRJ*, broj 10/61., 15. ožujka 1961., 223-231.

¹¹ *Službeni list SFRJ*, broj 12/65., 24. ožujka 1965., 392-407.

¹² *Službeni list SFRJ*, broj 12/65., 24. ožujka 1965., 408-419.

¹³ *Službeni list SFRJ*, broj 57/65., 30. prosinca 1965., 1884-1886.

¹⁴ *Službeni list SFRJ*, broj 11/66., 16. ožujka 1966., 245-247.

¹⁵ HR-DAKA-PKKK, kut. 6, Sjednica Upravnog odbora Privredne komore Karlovac od 17. listopada 1965., 4.

nio je 7. travnja 1966. i *Odluku o potanjim uvjetima za davanje određenih kratkoročnih kredita u 1966. godini*¹⁶ te *Odluku o potanjim uvjetima za davanje i rokovima vraćanja kratkoročnih kredita za uvoz robe u 1966. godini*¹⁷, koje su stupile na snagu 21. travnja 1966. godine. Te tri odluke sadržavale su normativne odredbe neophodne za jedinstveno provođenje opće kreditne politike, dok su se naknadne upute NBJ uglavnom ograničavale samo na objašnjenja pojedinih propisa ove zakonske regulative, ponajprije radi osiguranja jednake primjene u svim poslovnim bankama, kao i na reguliranje tehničkih pitanja u vezi s odobravanjem, korištenjem i kontrolom kratkoročnih kredita.

Zakonskom regulativom analiziranom u ovome dijelu rada bili su definirani opći i posebni uvjeti kreditiranja gospodarskih organizacija. Prema općim uvjetima, kreditno sposobnom poslovnom grupacijom smatrala se ona organizacija koja je ostvarivala pozitivne financijske rezultate u svome poslovanju i nije imala nepokrivenih gubitaka po završnim računima za ranije godine. Pozitivan financijski rezultat definirao se kao višak prihoda u odnosu prema rashodima na kraju poslovne godine. Taj se iznos računao na osnovi fakturirane i naplaćene realizacije. Ako je neka gospodarska organizacija ostvarila gubitak, tada je, tijekom sastavljanja završnog računa, bila obvezna iz sredstava kojima je raspolagala, te novca koji je dobila u obliku dotacija i kredita iz zajedničkih rezervi poslovnih grupacija, osigurati njegovu sanaciju. U suprotnom, bila bi okvalificirana kao kreditno nesposobna. Tu su kvalifikaciju dobivale i organizacije koje su gubitak po završnom računu podmirivale na teret obveznog minimuma obrtnih sredstava poslovnog fonda (MINPOS), kao i one koje su financijski manjak pokrivala iz dijela poslovnog fonda koji je predstavljao izvor postojećih osnovnih sredstava. U kontekstu poslovnih gubitaka, komunističke su vlasti posebnu pozornost pridavale i rezultatima utvrđenim na temelju analize privremenih ili periodičnih obračuna. No, bez obzira na to što je određena poslovna organizacija mogla ostvarivati gubitke na osnovi tih pokazatelja, banka je takve grupacije mogla smatrati kreditno sposobnim ako bi procijenila da je taj gubitak privremen, odnosno da je nastao pod negativnim sezonskim utjecajem. Ovim su načinom rada banke, s »uvjerenjem da će gubitak biti nadoknađen u narednom obračunskom periodu pozitivnim financijskim rezultatom, odnosno do kraja tekuće godine«, preuzimale znatan rizik.¹⁸

¹⁶ *Službeni list SFRJ*, broj 13/66., 30. ožujka 1966., 264-265.

¹⁷ *Službeni list SFRJ*, broj 15/66., 13. travnja 1966., 305.

¹⁸ HR-DAKA-PKKK, kut. 6, Sjednica Upravnog odbora Privredne komore Karlovac od 17. listopada 1965., 5.

Pa ipak, partijska tijela SFRJ najveću pozornost o procjeni kreditne sposobnosti usmjeravale na spomenuti MINPOS, koji je prvi put utvrđen 31. ožujka 1963. godine.¹⁹ Ta se sredstva nisu smjela prenositi u proces finalne potrošnje, a činila su ga: fond obrtnih sredstava koji je unesen u poslovni fond, blokirana amortizacija koja je korištena za otplatu početnog fonda obrtnih sredstava pri utvrđivanju visine iznosa kredita, plaćene otplate u 1961. i sljedećim godinama iz kredita za trajna obrtna sredstva i početnog fonda obrtnih sredstava, iznos udjela koji je gospodarska organizacija unijela u poslovni fond kao preduvjet za dobivanje kredita za obrtna sredstva, pozitivna razlika u cijeni unesena u poslovni fond u smislu članaka 19. i 25. *Uredbe o načinu obrazovanja cijena i obračunavanju razlike u cijenama*²⁰ od 26. srpnja 1965., iznos koji je gospodarska organizacija osigurala u poslovnom fondu namijenjen podmiranju obveze povećanja trajnih izvora obrtnih sredstava na temelju povećanja opsega poslovanja u 1964. u odnosu prema 1963., te sredstva obveznih rezervi fondova, koja su se, sukladno odredbama članaka 16. i 19. *Zakona o usmjeravanju korištenja sredstava radnih organizacija i društvenih fondova*²¹ od 1. siječnja 1967., mogla koristiti za ulaganja u trajna obrtna sredstva.²² Prijenos obrtnih sredstava u osnovna sredstva, koji se provodio do 31. ožujka 1963., bio je priznat radnim organizacijama te nije predstavljao uzrok njihove kreditne nesposobnosti. Prema tome, obvezni MINPOS činio je zbroj prethodno navedenih stavki umanjen za iznose prijenosa provedenog do 31. ožujka 1963. godine. Ako je prijenos bio veći od utvrđenog iznosa, tada ta razlika nije priznavana i bila je uzrok kreditne nesposobnosti, osim ako se u međuvremenu taj gubitak ne bi nadoknadio odgovarajućim sredstvima.²³ Tako definiran obvezni MINPOS pokazivao je koliko gospodarska organizacija, kao korisnik kratkoročnih kredita, treba imati obrtnih sredstava u svom poslovnom fondu. Ostatak obrtnih sredstava u poslovnom fondu tretirao se viškom iznad MINPOS-a te je imao karakter povremenih izvora obrtnih sredstava.

Od ostalih općih uvjeta koje je neka gospodarska organizacija trebala ispunjavati da bi bila kreditno sposobna navest ću omogućavanje povećanja trajnih izvora obrtnih sredstava u skladu s povećanjem opsega svoga poslovanja, vraćanje kredita u zadanim vremenskim rokovima, ažurno vođenje

¹⁹ *Isto*, 6.

²⁰ *Službeni list SFRJ*, broj 33/65., 24. srpnja 1965., 1258-1262.

²¹ *Službeni list SFRJ*, broj 52/66., 31. prosinca 1966., 1092-1094.

²² HR-DAKA-PKKK, kut. 6, Sjednica Upravnog odbora Privredne komore Karlovac od 17. listopada 1965., 5-6.

²³ *Isto*, 6.

knjigovodstva sukladno trenutačnim zakonskim propisima, te osiguranje namjenskog korištenja kredita.²⁴ Potonji je uvjet podrazumijevao nužnost korištenja kratkoročnog kredita isključivo u svrhu povećanja obrtnih sredstava. S druge strane, nenamjenskim korištenjem ove vrste kredita smatralo se ulaganje gospodarske organizacije u osnovna sredstva i druge oblike finalne potrošnje, kao i pokriće gubitaka iz onog dijela poslovnog fonda koji je predstavljao izvor osnovnih sredstava.²⁵

Što se posebnih uvjeta dobivanja i korištenja kredita tiče, oni su se po najprije odnosili na proizvodne organizacije koje su ta sredstva koristila za kupoprodaju robe s drugim gospodarskim grupacijama. Kreditiranjem robnog prometa želio se omogućiti nesmetan kupoprodajni proces za onu robu i usluge koji su na tržištu uživali povoljan konkurentski položaj.

U posebnim uvjetima kratkoročnog kreditiranja robnog prometa postojale su tri kategorije kreditnih plasmana. Prva je kategorija obuhvaćala kredite za prodaju, kupnju i izvoz robe, a druga je uključivala kratkoročne kredite za zalihe robe namijenjene izvozu, zatim sezonske zalihe gotove robe i reprodukcijanskog materijala, te izvanredne zalihe gotove robe i reprodukcijanskog materijala. Posljednja kategorija odnosila se na »kredit za određene poslove«, čije je temeljno obilježje bilo avansni karakter, a na tržištu se pojavljivala kao dodatna količina platežno sposobne kupovne snage prije pojave ekvivalentne količine robe. Ovoj su skupini pripadali krediti namijenjeni proizvodnji robe za uvoz i izvoz, proizvodnji poljoprivrednih proizvoda, zatim proizvodnji i prometu filmova te, naposljetku, krediti za pripremu izdavanja knjiga i drugih publikacija.²⁶

Bez obzira na opsežnu zakonsku regulativu, koja je trebala osigurati uspješnu provedbu kreditne politike u SFRJ, politička tijela vlasti nisu bila zadovoljna ostvarenim rezultatima. Budući da je novčano-kreditna politika bila jedan od glavnih čimbenika stabilnosti dinara te da je njezin temeljni zadatak bio osigurati dovoljnu količinu novca koja bi omogućila da se proces povećanja proizvodnje provodi nesmetano uz istovremenu neutralizaciju inflatornih pritisaka, u 1966. sa savezne razine davane su preporuke prema kojima je na republičkoj i lokalnoj razini trebalo omogućiti elastičnije kreditne odnose između poslovnih banaka i komitenata, tj. korisnika kredita. Isto tako, bilo je potrebno osigurati usklađenije odnose između NBJ i poslovnih banaka, kao i stvoriti odgovarajuće preduvjete za učinkovitiju primjenu iz-

²⁴ Isto, 4.

²⁵ Isto, 6.

²⁶ HR-DAKA-PKKK, kut. 6, Sjednica Upravnog odbora Privredne komore Karlovac od 17. listopada 1965., 8.

mjena u kreditnom sustavu. S tim u vezi, poslovne su banke u 1966. trebale dobiti veću slobodu u plasiranju novčanih sredstava prikupljenih u sklopu svoje bankarske djelatnosti, dok bi aktivnost »društvene zajednice« bila svedena na propisivanje samo najnužnijih mjera regulacije kreditiranja poput, primjerice, utvrđivanja kreditne sposobnosti ili izdavanja zabrane financiranja nekih oblika finalne potrošnje putem kreditnih aranžmana. Na ovaj bi se način, u kontekstu neposrednije povezanosti gospodarstva i poslovnih banaka, lakše pronalazili izvori kreditiranja, što je, u konačnici, trebalo rezultirati bržim transferom robe na tržištu. Pri tome valja napomenuti da su pojedine gospodarske organizacije, koje prema tadašnjim zakonskim propisima nisu ispunjavale uvjete za dobivanje kredita, imale mogućnost njegova ugovaranja s poslovnim bankom kao »slobodni partneri«.²⁷

Što se pak tiče poboljšanja odnosa NBJ i poslovnih banaka, komunističke su vlasti inzistirale na povećanju njihove međusobne komunikacije, ponajprije u opsegu i strukturi kredita utvrđenih prema potrebama pojedinačnih korisnika i gospodarstva u cjelini.

Unapređenje elastičnosti kreditnih odnosa bilo je neposredno povezano s nužnošću rješavanja disproporcije između ponude i potražnje na tržištu. Naime, sredinom 1960-ih u SFRJ je, prema mišljenju političkih tijela Saveza komunista Jugoslavije (SKJ), potražnja bila znatno veća od ponude, što se negativno odražavalo na dugoročnu uspješnost provedbe mjera kreditne politike. Riječju, bilo je potrebno stimulirati ponudu, a destimulirati, u određenim granicama, potražnju.²⁸ Nadalje, iz prethodnog je izlaganja vidljivo da je rješavanje problematike trajnih obrtnih sredstava bilo jedno od najznačajnijih pitanja u vezi s učinkovitim kreditiranjem. Taj je problem ponajprije bio prisutan u onim gospodarskim organizacijama u kojima povećanje izvora obrtnih sredstava nije pratilo količinu ulaganja u rekonstrukciju njihovih proizvodnih pogona i povećanje opsega proizvodnje. Bilo je, dakle, potrebno unaprijediti sustav mjera, koji je, u skladu s interesima gospodarstva u cjelini, trebao osigurati učinkovito financiranje trajnih obrtnih sredstava iz odgovarajućih izvora, s time što bi se taj problem »slobodnije rješavao između poslovnih banaka i privrednih organizacija u zavisnosti od konkretne situacije svake privredne organizacije«.²⁹ Uspješno funkcioniranje kreditnog sustava bilo je, također, uvjetovano napuštanjem politike teritorijalne zatvorenosti, čime se želio spriječiti negativan utjecaj društveno-političke zajednice

²⁷ Isto, 22.

²⁸ Isto.

²⁹ Isto, 22-23.

na poslovanje banaka. Usto, da bi se stvorili uvjeti za slobodnije tokove financiranja, komunističke su vlasti inzistirale na postupnom uvođenju novih instrumenata novčanog optjecaja.

»Ovdje se naročito ističe mjenica, obveznice i drugi papiri od vrijednosti. Šire uvođenje papira od vrijednosti doprinijet će da se i kod nas otvori osnova za funkcioniranje jednog specifičnog tržišta novca.«³⁰

SUSTAV POSLOVNIH BANAKA U KARLOVAČKOM KOTARU (1964.—1965.)

Komunistička tijela vlasti u karlovačkom kotaru i prije donošenja novog *Zakona o bankama i kreditnim poslovima* u 1965. pokušala su provesti rekonstrukciju sustava poslovnih banaka. No, realizacija toga procesa izostala je zbog dvaju osnovnih razloga. Prvo, nedovoljno je analizirana projekcija društvene korisnosti okrupnjavanja banaka, koja je bila u suprotnosti sa željama društveno-teritorijalnih zajednica, koje su težile imati vlastite komunalne banke. S druge strane, u vrijeme rasprave o reorganizaciji poslovanja bankarskog sektora u izradi je bio prednacrt *Zakona o bankama i kreditnim poslovima*. Budući da su se već iz prednacrtu ovoga *Zakona* mogli uočiti minimalni zahtjevi koje banka mora ispuniti da bi mogla poslovati, »to se prepustilo da sam Zakon regulira broj banaka koje će poslovati na području kotara Karlovac«.³¹ Prema ovim propisima, uvjete za opstanak i daljnje poslovanje imale su komunalne banke u Gospiću, Karlovcu i Otočcu. Međutim, zbog nedovoljne količine financijskih sredstava te se institucije nisu mogle baviti davanjem investicijskih kredita za ulaganje u osnovna sredstva poduzeća. Da bi se osigurao takav način poslovanja, bilo je, prema projekcijama, potrebno imati najmanje 5.000.000.000,00 dinara u kreditnom fondu i 2.000.000.000,00 dinara u depozitima po viđenju. Riječju, veća koncentracija novčanih sredstava trebala je omogućiti ublažavanje »kroničnog« nedostatka investicijskih sredstava, kojim su bile opterećene banke na karlovačkom području.

Zakon o bankama i kreditnim poslovima unio je znatne promjene na području kreiranja sredstava banaka i načina njihove upotrebe. S tim u vezi, banke su formirale svoje financije za poslovanje dugoročnog kreditiranja iz uloga u kreditnim fondovima, depozita s otkaznim rokovima, sredstava koje su joj na raspolaganje stavljale društveno-političke i radne organizacije,

³⁰ *Isto*, 23.

³¹ HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., 3.

kao i prihoda koje je sama stvarala na tržištu. Karakter tih sredstava bio je raznovrstan. Ovisno o njihovoj ročnosti i obvezama koje je banka preuzimala te propisima o nabavi i korištenju toga novca, ona ih je mogla investirati na različite načine, što je bio osnovni princip koji se želio konzistentno provoditi u praksi i na čemu se gradio cjelokupan mehanizam kreditnog poslovanja. Novost se očitovala i u slobodi odabira banke radnih organizacija. Time je odbačen princip teritorijalnosti, a prihvaćen mehanizam poslovnog povezivanja na temelju ugovora, odnosno uzajamnog interesa i ravnopravnosti.

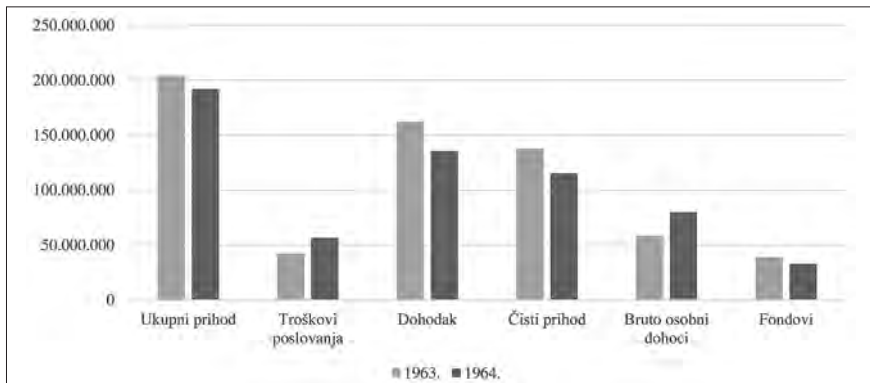
Do 31. prosinca 1964. u karlovačkom su kotaru djelovale komunalne banke u Dugoj Resi, Gospiću, Gračacu, Karlovcu, Ogulinu, Otočcu, Titovoj Korenici i Vrginmostu. Dana 1. travnja 1965. banka u Gračacu spojena je s onom u Gospiću. Prema tome, u ovome je kotaru sredinom 1965. poslovalo ukupno 7 banaka s dvije ispostave. Naime, uz spomenutu banku u Gračacu, Komunalna banka u Gospiću imala je ispostavu i u Donjem Lapcu. Sveukupno gledajući, u bankama karlovačkog kotara je u spomenutom razdoblju radilo ukupno 150 zaposlenika, čiji je fond bruto osobnih dohodaka iznosio 150,000.000,00 dinara godišnje.³²

U sljedećim grafikonima i tablicama prikazana je analiza rezultata poslovanja komunalnih banaka u karlovačkom kotaru u 1963. i 1964. te njihov ukupan broj zaposlenika u prvoj polovici 1965. godine.

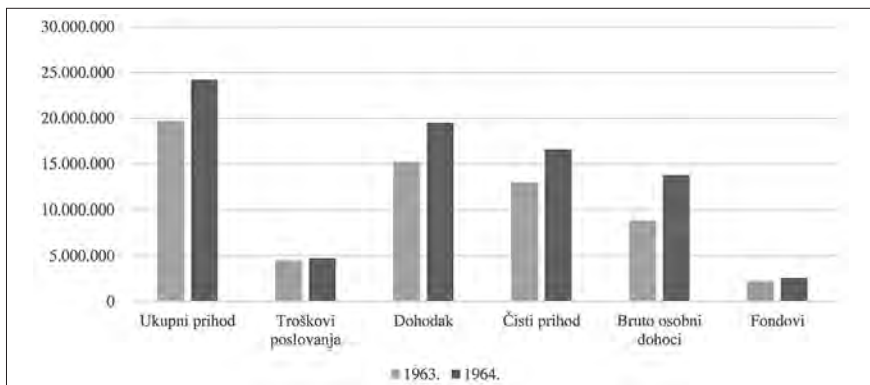
Naziv banke	Broj zaposlenika
Komunalna banka Karlovac	65
Komunalna banka Gospić	21
Komunalna banka Ogulin	20
Komunalna banka Duga Resa	12
Komunalna banka Otočac	11
Komunalna banka Titova Korenica	9
Komunalna banka Vrginmost	4
Ispostava Gračac	6
Ispostava Donji Lapac	2
Ukupno	150

Tablica 1 — Ukupan broj zaposlenika u komunalnim bankama karlovačkog kotara u prvoj polovici 1965. godine. Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 31.

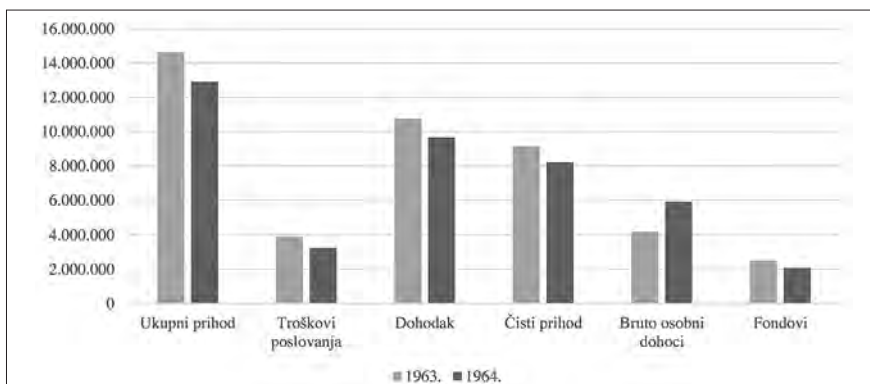
³² Isto, 6.

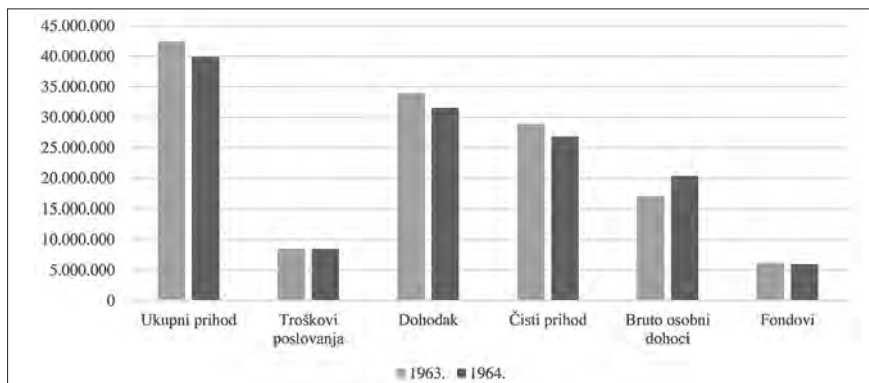
Grafikon 1 — Rezultati poslovanja Komunalne banke Karlovac u 1963. i 1964. godini (u dinarima). Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 7.

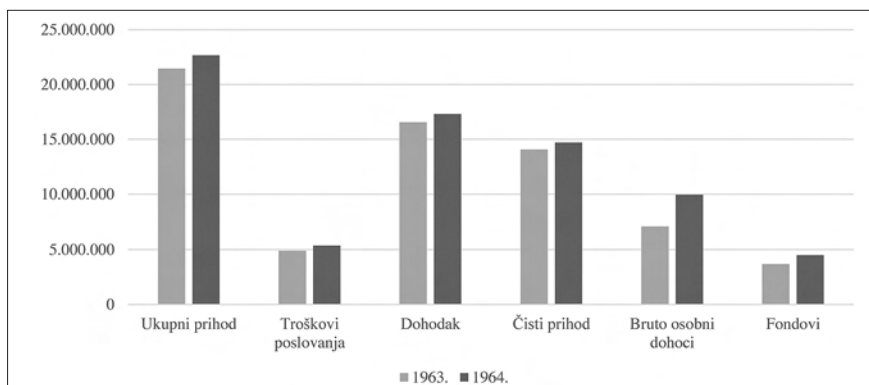
Grafikon 2 — Rezultati poslovanja Komunalne banke Duga Resa u 1963. i 1964. godini (u dinarima). Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 7.

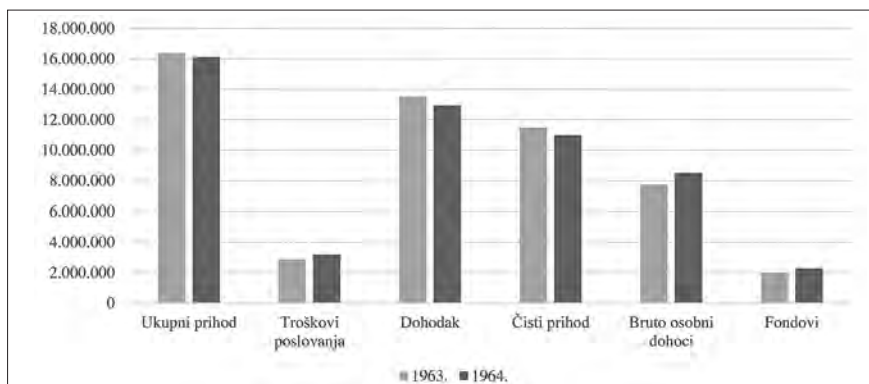
Grafikon 3 — Rezultati poslovanja Komunalne banke Vrginmost u 1963. i 1964. godini (u dinarima). Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 8.

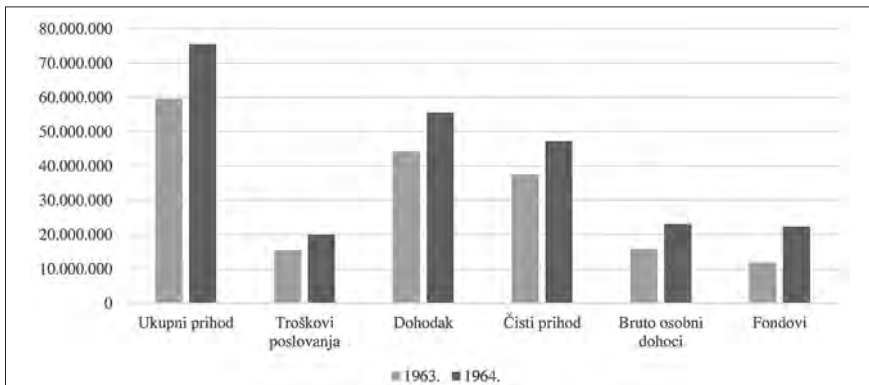
Grafikon 4 — Rezultati poslovanja Komunalne banke Ogulin u 1963. i 1964. godini (u dinarima). Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 8.

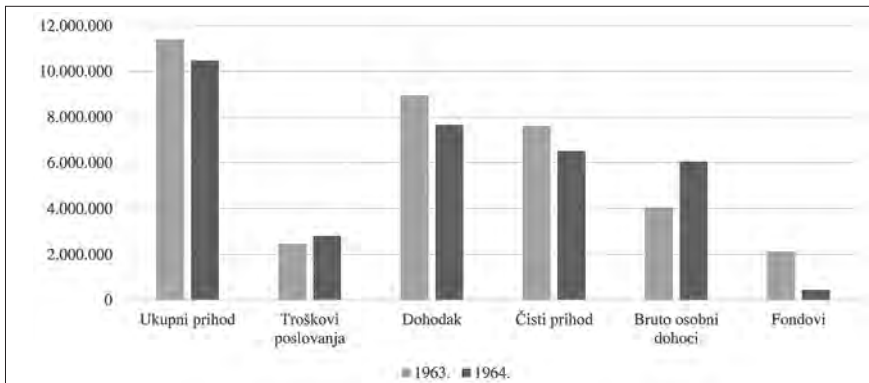
Grafikon 5 — Rezultati poslovanja Komunalne banke Otočac u 1963. i 1964. godini (u dinarima). Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 8.

Grafikon 6 — Rezultati poslovanja Komunalne banke Titova Korenica u 1963. i 1964. godini (u dinarima). Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 9.

Grafikon 7 — Rezultati poslovanja Komunalne banke Gospić u 1963. i 1964. godini (u dinarima). Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 9.

Grafikon 8 — Rezultati poslovanja Komunalne banke Gračac u 1963. i 1964. godini (u dinarima). Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 9.

Ukupni prihod	101
Troškovi poslovanja	123
Dohodak	95
Čisti prihod	95
Bruto osobni dohoci	136
Fondovi	105

Tablica 2 — Indeks rasta poslovanja banaka u karlovačkom kotaru u 1964. u odnosu prema 1963. godini.

Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 7.

Jugoslavenska gospodarska reforma znatno je izmijenila način formiranja i preraspodjelu prihoda banke. Kamate su postale njezin osnovni prihod, dok se provizija u budućim razdobljima planirala naplaćivati samo kao naknada stvarne cijene troškova za određenu uslugu koju je ona obavljala za svoje korisnike. Budući da provizija koju su banke naplaćivale pri odobravanju kredita nije bila ekvivalent cijene usluga, nego je imala obilježje posebnog oblika kamate, ona je prestala biti njezin izvor prihoda. Dakle, nakon odbitka kamate banka je raspolagala novcem koji se unosio u njezin kreditni fond, dijelom sredstava koji se dodjeljivao radnim jedinicama banke te iznosom koji je pripadao ulagačima u obliku kamata na uložena financijska sredstva.³³ Osim toga, jedan dio prihoda mogao se izdvojiti za raspodjelu u obliku povećanih kamata za one korisnike koji su u banku položili svoja sredstva s otkaznim rokom duljim od tri godine. Ovakav način raspodjele trebao je, prema mišljenju partijskih tijela SFRJ, »djelovati na sve bančine komitente, pa i na radnu zajednicu banke, da nastoje da banka što racionalnije posluje, jer takovo poslovanje pogoduje svima podjednako«.³⁴

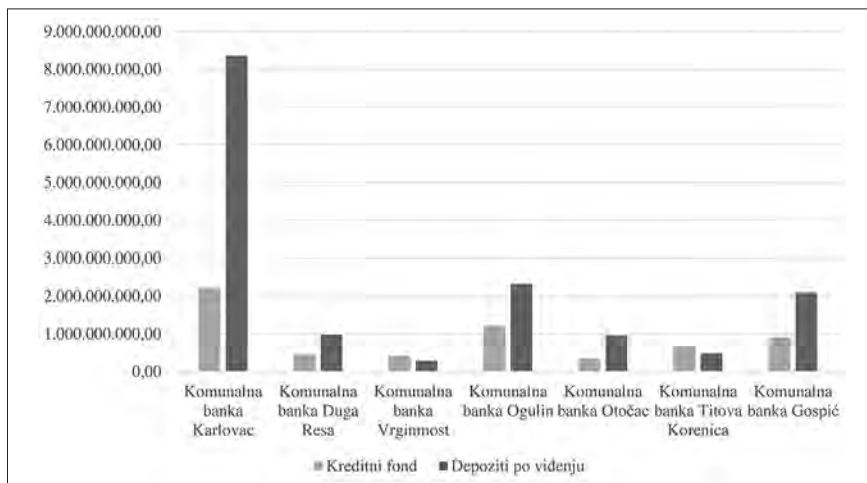
UVJETI ZA OSNIVANJE POSLOVNIH BANAKA U KARLOVAČKOM KOTARU

Novi *Zakon o bankama i kreditnim poslovima* sadržavao je, između ostalog, odredbe o vrstama poslovnih banaka. Prema njemu, planirano je djelovanje triju tipova tih institucija: investicijske banke, komercijalne banke i štedionice. Njihovo osnivanje bilo je uvjetovano ispunjavanjem odgovarajućih uvjeta koje je propisivala Savezna skupština radi objektiviziranja potreba za bankama. U skladu s time, za osnivanje poslovne banke bilo je potrebno najmanje dvadeset pet osnivača. Ako se osnivala investicijska banka, osnivači su bili dužni osigurati 15.000.000.000,00 dinara, koji su trebali biti uplaćeni u kreditni fond. Osnivanje komercijalne banke, čija je temeljna namjena trebala biti izdavanje investicijskih kredita za ulaganje u osnovna sredstva, bilo je uvjetovano osiguranjem najmanje 5.000.000.000,00 dinara za kreditni fond i 2.000.000.000,00 dinara za depozite po viđenju. S druge strane, komercijalna banka koja se ne bi bavila kreditiranjem trebala je u kreditnom fondu imati 1.000.000.000,00 dinara i depozite po viđenju u iznosu od najmanje 2.000.000.000,00 dinara. Naposljetku, da bi se osnovala štedionica, bilo je potrebno osigurati 100.000.000,00 dinara za ulaganje u kreditni fond.³⁵

³³ *Isto*, 13.

³⁴ *Isto*.

³⁵ *Isto*, 18.

Grafikon 9 — Iznosi kreditnih fondova i depozita po vidjenju komunalnih banaka u karlovačkom kotaru do 31. ožujka 1965. godine (u dinarima).

Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 20.

S obzirom na iznesene uvjete, na području karlovačkog kotara postojala je mogućnost osnivanja dvaju tipova komercijalnih banaka. U grafikonu 11 prikazao sam iznose kreditnih fondova i depozita po vidjenju komunalnih banaka na tome području do 31. ožujka 1965. godine. Taj će prikaz pružiti jednostavniji uvid u mogućnost usklađivanja karlovačkih banaka s odredbama *Zakona o bankama i kreditnim poslovima*.

Prethodni grafički prikaz pokazuje da su, od sedam postojećih komunalnih banaka u karlovačkom kotaru, jedino banke u Karlovcu i Ogulinu imale uvjete da svoje poslovanje usklade s tadašnjim zakonskim odredbama. Prema tome, ove su banke imale mogućnost postati komercijalne banke koje se ne bi bavile dugoročnim kreditiranjem ulaganja u osnovna sredstva. Slijedom rečenog, kao i radi osiguranja racionalnijeg poslovanja, bilo je potrebno provesti okrupnjavanje bankarskih organizacija na jedan od triju načina, koji su osmišljeni početkom 1965. u suradnji Privredne komore kotara Karlovac, Savjeta za privredu Kotarske skupštine i općinskih skupština. Te su opcije opisane u nastavku teksta.

REKONSTRUKCIJA SUSTAVA BANAKA U KARLOVAČKOM KOTARU — OPCIJA 1

Prva opcija rekonstrukcije bankarskog sustava u karlovačkom kotaru obuhvaćala je prijedlog osnivanja triju komercijalnih banaka, koje se ne bi bavile davanjem investicijskih kredita za ulaganje u osnovna sredstva sa sjedištem

u Gospiću, Karlovcu i Ogulinu. U ovom bi slučaju Komunalna banka Karlovac preuzela nadzor nad poslovanjem banaka u Dugoj Resi, Titovoj Korenici i Vrginmostu, pri čemu bi prve dvije bile u potpunosti likvidirane, a potonja bi bila organizirana kao ispostava. U potonjoj su se trebali obavljati poslovi kratkoročnog kreditiranja, štednje te vođenja blagajni i knjigovodstva poslovnih stranaka. Da bi ovi poslovi bili učinkoviti, predviđeno je da ih obavlja šest zaposlenika, što je bilo tri radnika manje nego prije okrupnjavanja. Temeljem ovoga procesa Komunalna banka Karlovac znatno bi povećala opseg svoga poslovanja, što je trebalo rezultirati povećanjem broja zaposlenog osoblja. Prema službenim procjenama, u ovoj bi se banci broj zaposlenika povećao sa šezdeset pet na šezdeset osam. Ova su spajanja trebala rezultirati godišnjim uštedama od oko 16,000.000,00 dinara, osobito u kontekstu osobnih dohodaka. Također, bilo je planirano smanjenje materijalnih troškova poput najamnine, vode, električne energije te kancelarijskog i poslovnog inventara. Ovako organizirana Komercijalna banka u Karlovcu raspolagala bi s 3.728,692.000,00 dinara uplaćenih u kreditni fond i 10.098,878.000,00 dinara depozita po videnju.³⁶

Komercijalna banka sa sjedištem u Gospiću preuzela bi poslovanje banke u Otočcu, a banka u Gračacu, kao što je spomenuto, 1. travnja 1965. već je bila pripojena gospićkoj banci. Uz spomenute, banka u Gospiću imala bi svoju ispostavu i u Donjem Lapcu. Sveukupno gledajući, ove bi banke nakon spajanja zapošljavale ukupno trideset osam radnika. Što se financijskog dijela tiče, Komercijalna banka u Gospiću imala bi ukupno 1.241,859.000,00 dinara u kreditnom fondu i 3.043,369.000,00 dinara depozita po videnju.³⁷ Sukladno odredbama *Zakona o bankama i kreditnim poslovima* Komunalna banka u Ogulinu postala bi komercijalna banka, bez promjena u teritorijalnom smislu. Nakon ove promjene ona bi raspolagala s 1.200,875.000,00 dinara u kreditnom fondu i 2.328,018.000,00 dinara depozita po videnju.³⁸

U opciji rekonstrukcije sustava poslovnih banaka na području karlovačkog kotara koja je prethodno analizirana polazilo se od dva osnovna čimbenika. Prvo, bilo je potrebno prilagoditi bankovnu organizaciju odredbama *Odluke o minimalnim uvjetima za osnivanje poslovnih banaka*. S druge strane, organizaciju bankarskog sektora trebalo je postaviti u skladu s principom regionalne zastupljenosti. Ustroj banaka na temelju toga principa smatran je jednim od najvažnijih preduvjeta za uspješno funkcioniranje bankarskog mehanizma u kontekstu cjelokupnih gospodarskih kretanja.

³⁶ Isto, 21-22.

³⁷ Isto, 22.

³⁸ Isto.

Naziv banke	Broj zaposlenika
Komercijalna banka Karlovac	68
Komercijalna banka Gospić	23
Komercijalna banka Ogulin	20
Ispostava Otočac	9
Ispostava Titova Korenica	6
Ispostava Gračac	4
Ispostava Donji Lapac	2
Ukupno	132

Tablica 3 —Broj zaposlenika u bankama karlovačkog kotara 1965. nakon rekonstrukcije bankarskog sektora. Izvor: HR-DAKA-PKPK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 25.

»Kada govorimo o regiji ne mislimo na regiju sa čisto geografskog staništa, nego na regiju sa svim preduvjetima za normalni ekonomski razvoj, gdje razni faktori (pedološki, geološki, atmosferski i geografski uslovi, te ljudski faktor u kvalitativnom i kvantitativnom iznosu) daju jednom području određenu karakteristiku reflektirajući ga kao jednu cjelinu.«³⁹

Ovakva organizacija banaka bila je u korelaciji s perspektivnim planom gospodarskog razvoja karlovačkog kotara koji se uglavnom temeljio na principu regionalnosti. Odstupanje od tih postulata u ovoj opciji rekonstrukcije postojalo je jedino u slučaju pripajanja banke u Titovoj Korenici Komunalnoj banci u Karlovcu. Međutim, specifični uvjeti komunikacija »diktirali su da ovo područje bude vezano za Karlovac«. Naime, zbog vremenskih uvjeta u zimskom razdoblju, područje Titove Korenice bilo je i do pola godine izolirano od Gospića. Prema ovoj opciji, broj zaposlenika u poslovnim bankama karlovačkog kotara bio bi kako je prikazano u tablici 3.

U usporedbi s razdobljem prije spajanja broj zaposlenika u ovakvoj organizaciji smanjio bi se za osamnaest, što je značilo uštedu od 18,000.000,00 dinara godišnje na izdacima za osobne dohotke. Ove komercijalne banke ne bi se bavile dugoročnim kreditiranjem ulaganja u osnovna sredstva, jer nisu raspolagale dovoljnom količinom kapitala. Zbog toga, investicijski su se krediti trebali izdavati preko neke od komercijalnih banaka izvan karlovačkog kotara, a koje su u tome kontekstu ispunjavale propisane uvjete.⁴⁰

³⁹ Isto, 24.

⁴⁰ Isto, 25.

REKONSTRUKCIJA SUSTAVA BANAKA
U KARLOVAČKOM KOTARU — OPCIJA 2

Druga opcija reorganizacije sustava poslovnih banaka u karlovačkom kotaru sadržavala je prijedlog da se osnuje Komercijalna banka sa sjedištem u Karlovcu, koja bi se bavila izdavanjem investicijskih kredita za ulaganje u osnovna sredstva. Usto, bilo je planirano pokretanje Komercijalne banke u Gospiću, koja se ne bi bavila prethodnom spomenutim poslovima, te osnivanje mreže ispostava u Donjem Lapcu, Gračacu, Ogulinu, Otočcu i Titovoj Korenici. Potonja je trebala biti vezana za poslovanje Komercijalne banke u Karlovcu, dok su ostale trebale biti ispostave banke u Gospiću. Da bi bilo moguće ispuniti minimalne uvjete o osnivanju komercijalne banke o kojima je pisano u uvodu članka, u ovoj bi opciji trebalo spojiti Komunalnu banku u Karlovcu s onom u Ogulinu. Osim toga, karlovačka bi banka preuzela nadzor nad poslovanjem banaka u Dugoj Resi, Titovoj Korenici i Vrginmostu. Tako ujedinjene banke raspolagale bi s 4.929,567.000,00 dinara u kreditnom fondu i 12.426,896.000,00 dinara depozita po viđenju.⁴¹

S obzirom na gospodarsku razvijenost ogulinskog područja, u toj bi se ispostavi obavljala većina poslova kao i prije spajanja, dok bi se s druge strane, u Titovoj Korenici obavljali poslovi kratkoročnog kreditiranja i štednje. U tablici 4 prikazano je stanje radne snage prema bankama nakon rekonstrukcije.

Prema statističkim podacima iz tablice 4, ukupan broj zaposlenika smanjio bi se za dvadeset tri radnika. To je smanjenje predstavljalo uštedu od oko 22,500.000,00 dinara u pogledu osobnih dohodaka. Nadalje, ovakvom koncentracijom banaka postizali bi se i drugi učinci, koji su trebali omogućiti smanjenje troškova poslovanja bankarskog sektora, kao i rasterećenje cjelokupnog gospodarstva ovoga područja. Prema javno deklariranim stavovima vodećih komunističkih ličnosti u karlovačkom kotaru, formiranje većih banaka sa znatnijim financijskim sredstvima osiguravalo bi bržu fluktuaciju novca i njegovo učinkovitije korištenje. Osim toga, okrupnjavanjem banaka postizala bi se i lakša primjena kreditne politike na širem geografskom području. Koncentracija većih sredstava u manjem broju bankarskih jedinica rezultirala bi, također, pojeftinjenjem bankarskih usluga gospodarskim organizacijama, kao i izdavanjem kredita po nižim kamatnim stopama.

»Prednost ovakve organizacije poslovnih banaka jeste i u tome, što bi se postojanjem komercijalne banke koja bi se bavila i davanjem investicionih kredita za ulaganja u osnovna sredstva, omogućilo privrednim organizacija-

⁴¹ Isto, 27.

Naziv banke	Stanje nakon spajanja
Komercijalna banka Karlovac	68
Komercijalna banka Gospić	23
Ispostava Ogulin	15
Ispostava Titova Korenica	6
Ispostava Otočac	9
Ispostava Titova Korenica	6
Ispostava Gračac	4
Ispostava Donji Lapac	2
Ukupno	127

Tablica 4 — Stanje radne snage prema bankama karlovačkog kotara nakon rekonstrukcije bankarskog sektora. Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 29.

ma s područja kotara Karlovac da svoje zahtjeve za investicionim kreditima rješavaju efikasnije i brže, nego kada bi ih rješavali preko Zagrebačke ili neke druge banke van područja kotara Karlovac.⁴²

REKONSTRUKCIJA SUSTAVA BANAKA U KARLOVAČKOM KOTARU — OPCIJA 3

U skladu s trećom opcijom predlagalo se osnivanje jedne komercijalne banke za cjelokupno područje kotara sa sjedištem u Karlovcu, koja se trebala baviti izdavanjem investicijskih kredita za ulaganje u osnovna sredstva. Bilo je zamišljeno da ova banka ima mrežu svojih ispostava Donjem Lapcu, Gospiću, Gračacu, Ogulinu, Otočcu i Titovoj Korenici. Implementacijom ove alternative trebali su se stvoriti uvjeti za veću koncentraciju financijskih sredstava i vođenje racionalnije investitorske politike.

Prema podacima iz tablice 5, ukupan broj zaposlenika smanjio bi se sa sto pedeset na sto dvadeset sedam. Ovo se smanjenje ne razlikuje od onoga analiziranog u drugoj opciji. Isto tako, postigla bi se i ušteda na izdacima za osobne dohotke u iznosu od oko 22,600.000,00 dinara godišnje.⁴³

Već je spomenuto da se ovakvom reorganizacijom planiralo ojačati kreditni potencijal buduće Komercijalne banke Karlovac. Tako organizirana, ona je trebala raspolagati sa 6.171,426.000,00 dinara u kreditnom fondu i 15.470,265.000,00 dinara depozita po viđenju. Ovako ujedinjena sredstva trebala su osigurati njihov veći obrtaj i bolje iskorištavanje. Osim toga, osniva-

⁴² Isto, 30.

⁴³ Isto, 32.

Naziv banke	Broj zaposlenika
Komercijalna banka Karlovac	70
Ispostava Gospić	19
Ispostava Ogulin	17
Ispostava Otočac	9
Ispostava Gračac	4
Ispostava Titova Korenica	6
Ispostava Donji Lapac	2
Ukupno	127

Tablica 5 — Stanje radne snage prema bankama karlovačkog kotara nakon rekonstrukcije bankarskog sektora. Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 5, Prijedlog organizacije poslovnih banaka u kotaru Karlovac, 1. lipnja 1965., br. 01-2-3/1965., 32.

njem jedne komercijalne banke planiralo se omogućiti lakše i »jednoobraznije« primjenjivanje mjera kreditno-monetarne politike na širem geografskom području. Te bi politike uključivale jeftinije pružanje usluga proizvodnim organizacijama i drugim korisnicima bankarskih usluga te izdavanje kredita po nižim kamatnim stopama.

»U ovoj alternativni također dolazi do izražaja činjenica da će područna privreda svoje investicione zahtjeve moći rješavati brže i efikasnije nego kada bi te zahtjeve rješavala preko neke druge banke van područja kotara Karlovac.«⁴⁴

OSNIVANJE KOMERCIJALNIH BANAKA U KARLOVCU I OGULINU: ORGANIZACIJA, REZULTATI, INVESTICIJE

Komunističke vlasti u karlovačkom kotaru odlučile su se za opciju koja nije bila istovjetna nijednoj od prethodno analiziranih. Naime, 10. ožujka 1966. održana je osnivačka skupština na kojoj je odlučeno da Komunalna banka Ogulin postaje Komercijalna banka, dok je 15. ožujka iste godine nastala Komercijalna banka Karlovac.

Komercijalnu banku Ogulin osnovale su sljedeće radno-političke zajednice: *Jugorapid*, tvornica rezanog alata u Zagrebu, *Industrija građevnog materijala* u Tounju, *Drvno-industrijski pogon* u Ogulinu, *Drvena industrija* u Vrbovskom, *Sloboda*, tvornica motornih mlinova u Ogulinu, *Tvornica sulfatne celuloze i papira* u Plaškom, *Opća poljoprivredna zadruga Dobra* iz Ogulina, *Opća poljoprivredna zadruga Oštarije*, *Opća poljoprivredna zadruga Josipdol*, *Opća poljoprivredna zadruga Mrežnica* iz Salopek Sela, *Opća poljo-*

⁴⁴ Isto, 33.

privredna zadruga Ivan Goran Kovačić iz Lukovdola, Opća poljoprivredna zadruga Plaški, Opća poljoprivredna zadruga Lička Jasenica, Opća poljoprivredna zadruga Budućnost iz Severina na Kupi, Šumsko gospodarstvo, Ugositeljsko poduzeće Kapela, Autotransportno poduzeće, Štamparija Iskra, Trgovačko poduzeće Zvijezda, Zanatsko poduzeće Izgradnja iz Ogulina, Tape-tarsko-zanatsko poduzeće Dobra, Zanatsko poduzeće Ukus i Trgovačko po-duzeće Promet iz Vrbovskog, skupštine općina Donji Lapac, Gospić, Gračac, Ogulin i Vrbovsko, Osiguravajući zavod Ogulin, Medicinski centar Ogulin, Poljoprivredno-prehrambeni kombinat Velebit, Ličke Novine, Trgovačko po-duzeće Visočica, Industroširovina, Transport, poduzeće Usluga, poduzeće Bratstvo, poljoprivredno-proizvodni pogon Agrariacoop, Građevinsko po-duzeće Lika, Osiguravajući zavod, poduzeće Elektra, Zavod za zapošljavanje radnika, Drvno-industrijski kombinat i Šumsko gospodarstvo iz Gospića, Po-duzeće za preradu kože Velebit, Žitni fond, Trgovačko poduzeće Naprijed te Opća poljoprivredna zadruga iz Gračaca, Rudnici nemetala Ričice, Drvno-in-dustrijski pogon Plješivica i Autotransport iz Donjeg Lapca, Industrija triko-taže Ličanka, Poduzeće za izradu građevnih okova Metalija i Industrija ke-mijskih proizvoda Vrelo Une iz Srba.⁴⁵

Najvažniji poslovni zadaci Komercijalne banke u Ogulinu bili su prima-nje depozita po videnju i onih s otkaznim rokom, vođenje žiroračuna, pri-manje uloga na štednju, davanje kratkoročnih kredita namijenjenih tekućem poslovanju poduzeća i tvornica, kreditiranje društveno-političkih zajednica, ustanova, samoupravnih organizacija i fondova, izdavanje kredita iz vlastitog fonda i drugih sredstava dugoročnog karaktera za ulaganje u trajna obrtna sredstva, davanje kredita za stambenu izgradnju, plasman potrošačkih kredi-ta, provedba platnog prometa u zemlji za račun građana, čuvanje vrijednos-nih papira, predmeta od zlata i drugih plemenitih metala, otvaranje akrediti-va, izdavanje bankarskih garancija te novčanih i kreditnih pisama, obavljanje devizno-valutnih poslova za račun NBJ i provedba blagajničke i knjigovod-stvene službe po zajmovima i obvezama društveno-političkih zajednica i or-ganizacija.⁴⁶

Komercijalna banka u Karlovcu je imala ukupno četrdeset jednog osni-vača, koji su u svrhu njezina usklađivanja sa zakonskim odredbama, kumu-lativno uplatili 5.095,000.000,00 dinara. Na temelju te količine početnog ka-pitala ova je banka ispunjavala uvjete za izdavanje investicijskih kredita. Me-đu osnivačima bili su zastupljeni predstavnici svih gospodarskih grana u kar-

⁴⁵ HR-DAKA-PKKK, kut. 106, Rješenje o upisu u registar poduzeća i radnji Komercijal-
ne banke Ogulin, 30. ožujka 1966., br. F1-103/1966-2., 2.

⁴⁶ Isto, 1.

lovačkom kotaru. Industrijski sektor imao je šesnaest osnivača.⁴⁷ Nadalje, iz trgovinskog sektora dolazilo je šest osnivača. Po dva predstavnika osnivača imale su transportne, zanatske i socijalno-kulturne organizacije, dok su po jednog osnivača imali sektori građevinarstva i šumarstva. Naposljetku, među osnivačima bili su i predstavnici sedam općinskih skupština: Duga Resa, Karlovac, Ozalj, Vojnić, Vrginmost, Slunj i Titova Korenica.⁴⁸

Iako je odluka o osnivanju prihvaćena jednoglasno, predstavnici gospodarskih organizacija — osnivača banaka — istaknuli su nekoliko prigovora koji su se, uglavnom, odnosili na upravljanje i odlučivanje o raspodjeli investicijskih i drugih sredstava. Negativni komentari odnosili su se i na visinu kreditnih sredstava koju je određivao kreditni odbor, a njega su činili isključivo službenici banke. Ovi su prigovori prihvaćeni, ali istaknuto je »da su i statut kao i svi ostali doneseni akti privremeni i da će se oni za najkasnije šest mjeseci mijenjati, pa prema tome ima vremena da se ispravi sve što bude potrebno i da se neke postavke statuta provjere u praksi«.⁴⁹

Najvažniji zadatak Komercijalne banke Karlovac bilo je izdavanje investicijskih kredita. Oni su se mogli odobravati za kupnju i izgradnju stanova, te za opće popravke i adaptaciju stambenih zgrada. Korisnici ovih kredita mogli su biti radne i druge društveno-političke zajednice, zaposlenici u radnom odnosu, građani koji su dali udio u konvertibilnim devizama i stambene zadruge. Krediti su se mogli odobravati samo na temelju udjela uplaćenog u banku, a čiju je visinu određivao investitor. Za stambenu izgradnju u vlastitom aranžmanu vrijednost izgrađenog dijela, materijala i radne snage odbijala se od predračunske vrijednosti. Na ostatak te vrijednosti također su se primjenjivali isti uvjeti za odobravanje kredita.⁵⁰

Uvjeti za dobivanje kredita ovisili su i o visini oročenih sredstava ili štednje za stan. S tim u vezi, investitori koji su uplatili 80% predračunske vrijednosti stambenog objekta mogli su dobiti kredit odmah nakon uplate udjela. Taj je uvjet vrijedio i za vlasnika oročenih sredstava u razdoblju duljem od dvije godine, koji se naknadno odlučio da će oročena sredstva koristiti za stambenu izgradnju.⁵¹ S druge strane, investitori koji su uplaćivali 60% predračunske vrijednosti stambenog objekta dobivali su kredit u visini od 40% od spomenute vrijednosti. Sredstva uplaćenog udjela i odobrenog kredita in-

⁴⁷ U ovome broju participiralo je jedanaest poljoprivrednih organizacija.

⁴⁸ »Osnovana Komercijalna banka«, *Karlovački tjednik*, 17. ožujka 1966., 4.

⁴⁹ *Isto*.

⁵⁰ »Komercijalna banka — Karlovac«, *Karlovački tjednik*, 28. travnja 1966., 6.

⁵¹ *Isto*.

vestitoru su se stavljala na raspolaganje nakon isteka roka od četrnaest mjeseci od trenutka uplate.⁵²

Investitori koji su uplaćivali 50% udjela od predračunske vrijednosti u konvertibilnim devizama stjecali su pravo dobivanja kredita odmah nakon uplate. Na ta je sredstva banka plaćala kamatu u visini od 1,5% za vrijeme od uplate udjela do odobravanja kredita.

Radne organizacije imale su mogućnost, prema statutu banke, oročavati sredstva fonda zajedničke potrošnje, koja su bila formirana iz izdvojenih sredstava za stambenu izgradnju i iz raspodjele dohotka. Ako je, pak, društveno-pravna organizacija koristila odobreni kredit za izgradnju stanova, tada je bila dužna prije korištenja kredita uplatiti banci garantni iznos od 10% od cjelokupne predračunske vrijednosti objekta. Taj se iznos mogao koristiti za pokriće eventualnih prekoračenja predračunske vrijednosti.

Štednja je bila drugi bitan čimbenik poslovanja Komercijalne banke Karlovac. Ona je uvela mogućnost ugovorene namjenske štednje građana za izgradnju stambenih objekata. Štediša su se, s druge strane, obvezivale uplaćivati mjesečne rate u skladu s ugovornim odredbama. Na taj su način pokušavali prikupiti ukupno potrebnu svotu koja je služila kao osnova za stjecanje prava na kredit. Štediša su se mogle odlučiti na veću ratu i na taj način povećati si pravo na veći kredit. No, ta je mogućnost postojala samo u slučaju kada su uplate uplaćivane najmanje trinaest mjeseci prije isteka ugovorenog roka i prema uvjetima koji su vrijedili za takav oblik štednje.

Na uložena osobna sredstva s namjenom stambene izgradnje banka je isplaćivala kamatu od 3%. Vlasnici redovitih štednih uloga s otkaznim rokom od dvije godine mogli su se tijekom toga razdoblja predomisli kad je riječ o interesu za dobivanjem kredita za stambenu izgradnju. U tom je slučaju banka priznavala kamatu od 3% koju je odobravala za namjensku štednju. Naposljetku, u završim odredbama statuta Komercijalne banke Karlovac stoji da će ona kredite izdavati samo investitorima za koje je utvrdila da su sposobni za njihovo vraćanje u ugovorenom roku. Isto tako, ova banka nije odobravala kredite čija je svrha bila pokriće prekoračenja predračunske vrijednosti, bez obzira na uzroke njihova nastajanja.⁵³

Djelovanjem ovih banaka u karlovačkom je kotaru u prvoj polovici 1966. u odnosu prema kraju 1965. porastao plasman kredita namijenjenih prodaji robe za 46%. Glavni korisnik ovih kredita bio je industrijski sektor. Prema mišljenju partijskih tijela vlasti, »ovakav porast može se smatrati normalnim kada se ima u vidu struktura proizvodnje kreditirane privrede, inter-

⁵² Isto.

⁵³ Isto.

Štedni rok	% uloga
Najmanje trinaest mjeseci	50
Najmanje dvije godine	75
Najmanje tri godine	100
Najmanje četiri godine	125
Najmanje pet godina	150
Najmanje šest godina	175
Najmanje sedam godina	200
Najmanje osam godina	225
Najmanje devet godina	250
Najmanje deset godina	300

Tablica 6 — Ljestvica odobravanja kredita nakon ispunjenja uvjeta o štednji građana.

Izvor: »Komerijalna banka — Karlovac«, Karlovački tjednik, 28. travnja 1966., 6.

vali plasmana, roba sezonskog karaktera (popluni, vunene tkanine, zimski futervec, zimska obuća, krzno, zimske pamučne tkanine) i uslovi plaćanja na tržištu, ako se roba sezonskog karaktera plasira prije nastupa sezone.«⁵⁴

Na razini cjelokupnog gospodarstva karlovačkog kotara u spomenutom razdoblju za 30% porastao je plasman kredita za kupnju robe. Od toga je povećanja 75% izdanih kredita ove vrste otpadalo na poljoprivredni sektor. Ovaj je rast bio rezultat povećanja potražnje za proljetno-ljetnom robom. Pa ipak, razina ovih kredita nije odražavala stvarnu potrebu trgovinske djelatnosti u pogledu pravovremenog podmirenja obveza prema dobavljačima. Osim toga, trgovinska djelatnost u karlovačkom kotaru nije raspolagala odgovarajućom količinom zaliha, pa je asortiman robe bio loš i, u konačnici, slabo se realizirala naplata. Budući da je ova vrsta kredita, uz minimalno korištenje sredstva za sezonske zalihe, bila jedini oblik dopunskih sredstava, trgovina s vlastitim udjelom od 50% u ionako niskoj razini trajnih sredstava nije raspolagala potrebnim obrtnim sredstvima. Posljedica toga bilo je vrlo visoko korištenje sredstava dobavljača i pojava da je trgovina od industrije kupovala robu koju je mogla plasirati u kratkom roku kako bi održala uži asortiman robe u odnosu prema onome koji je prevladavao na tržištu te da bi osigurala dulje rokove plaćanja zahtjeva.⁵⁵

U prvoj polovici 1966. krediti za sezonske zalihe gotove robe bili su 94% viši nego 1965. godine. Ovim su kreditima bile pokrivenne zalihe pamučnih i

⁵⁴ HR-DAKA-PKKK, kut. 6, Sjedinica UO Privredne komore Karlovac od 15. srpnja 1966., Neki osnovni pokazatelji i problemi privrednih kretanja na području kotara Karlovac za period od I-V mj. 1966., 22.

⁵⁵ *Isto*, 22-23.

Krediti gospodarskih organizacija	Indeks (31. prosinca 1965.)	Indeks (9. lipnja 1966.)	Indeks (22. lipnja 1966.)
Prodaja robe	29,76	34,43	34,69
Prodaja robe preko vlastitih prodavaonica	1,52	1,01	1,07
Kupnja robe	7,67	7,90	9,10
Kupnja poljoprivrednih proizvoda	1,87	2,59	2,69
Sezonske zalihe gotove robe	8,53	13,05	10,36
Sezonske zalihe poljoprivrednih proizvoda	0,43	1,55	1,31
Sezonske zalihe repromaterijala	24,03	8,09	7,84
Sezonske zalihe poljoprivrednog repromaterijala	-	0,07	0,07
Zalihe pripremljene za izvoz	5,24	6,99	9,34
Proizvodnja robe za izvoz	19,64	21,53	20,84
Proizvodnja poljoprivrednih proizvoda	1,11	1,14	1,10
Proizvodnja poljoprivrednih proizvoda u kooperaciji s industrijom	0,20	0,71	0,69
Pokriće neravnomjernog priljeva prihoda Općine	-	0,85	0,82
Fond za školstvo	-	0,08	0,08

Tablica 7 — Usporedna analiza udjela pojedinih vrsta kredita u plasmanu na području Komercijalne banke Karlovac u prvoj polovici 1966. u odnosu prema 1965. godini (u postocima). Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 6, Sjednica UO Privredne komore Karlovac od 15. srpnja 1966. Neki osnovni pokazatelji i problemi privrednih kretanja na području kotara Karlovac za period od IV mj. 1966., 21.

vunenih zimskih tkanina, popluna, trikotaže, odjeće i piva. Povezano sa strukturom proizvodnje korisnika kredita za zalihe, ova je vrsta kredita bilježila porast svake godine u rujnu, jer se uglavnom tada provodila novčana realizacija i otpočinjalo vraćanje kredita.⁵⁶

Iako se ne raspolaže točnim postocima, prema dostupnom arhivskom materijalu, u istome vremenskom intervalu dogodio se, s obzirom na ukidanje kreditiranja iz uvoza, »osjetan pad plasmana kredita za zalihe reprodukcijskog materijala«. ⁵⁷ Ove su kredite sredinom 1966. koristila poduzeća *Vunateks* i *Žitoproizvod te Institut za kožarstvo*.⁵⁸

Što se tiče kredita za zalihe namijenjene izvozu, oni su imali rast od 69%. S obzirom na ugovorene poslove, prema mišljenju političkih tijela SKJ, »očekuje se veća potražnja ovog kredita nego u protekloj godini, ali u ukupnom povremenom plasmanu ova vrsta kredita neće zabilježiti značajnije po-

⁵⁶ *Isto*, 23.

⁵⁷ *Isto*.

⁵⁸ *Isto*.

Republika/Kotar	Indeks (siječanj—svibanj 1966./siječanj—svibanj 1965.)		
	Proizvodnja	Zaposleno osoblje	Produktivnost rada
SRH	110,10	98,80	111,40
SFRJ	105,00	98,00	107,10
Kotar Bjelovar	99,30	99,10	100,20
Kotar Karlovac	105,30	97,50	108,00
Kotar Osijek	101,80	97,90	104,00
Kotar Rijeka	133,70	98,60	135,60
Kotar Sisak	104,70	97,80	107,10
Kotar Split	115,70	100,50	115,10
Kotar Varaždin	97,90	101,60	96,40
Kotar Zagreb	105,80	98,30	107,60

Tablica 8 — Indeksi industrijske proizvodnje, zaposlenog osoblja i produktivnosti rada prema kotarevima u razdoblju od siječnja do svibnja 1966. u odnosu prema istom razdoblju u prethodnoj godini (u postocima). Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 6, Sjednica UO Privredne komore Karlovac od 15. srpnja 1966., Neki osnovni pokazatelji i problemi privrednih kretanja na području kotara Karlovac za period od I-V mj. 1966., 12.

većanje učešća budući da se nakon izvršene otpreme robe naplata ostvaruje u roku od 15 dana.⁵⁹ Korisnici ovih kredita bila su poduzeća *Pamučna industrija Duga Resa* te *Josip Kraš, Velebit* i *Drvno-industrijski pogon* iz Karlovca.⁶⁰

Za kredite namijenjene proizvodnji robe za izvoz ne postoje statistički pokazatelji na temelju kojih bi se moglo ustanoviti njihovo kretanje tijekom promatranog razdoblja. Pa ipak, postoji podatak prema kojemu je jedino poduzeće *Jugoturbina* bilo korisnik ove vrste kredita, a ostala poduzeća, s obzirom na trajanje procesa proizvodnje, nisu udovoljavala uvjetima korištenja ovih financijskih aranžmana.⁶¹

Plasmani kredita komercijalnih banaka u Karlovcu i Ogulinu znatno su utjecali na kretanje povećanja industrijske proizvodnje, zaposlenog osoblja u produktivnosti rada. U tablici 7 prikazani su podaci koji omogućuju usporedbu karlovačkog kotara s drugim kotarevima u SRH, kao i s prosječnim stopama ovih ekonomskih kategorija na razini SFRJ. Podaci obuhvaćaju usporedbu prve polovice 1966. s istim razdobljem u prethodnoj godini.

⁵⁹Ako se analiziraju podaci iz prethodne tablice, vidljivo je da je karlovački kotar u uvjetima industrijske proizvodnje imao veću stopu rasta od one

⁵⁹ Isto, 23-24.

⁶⁰ Isto, 24.

⁶¹ Isto, 24.

koja je zabilježena na saveznoj razini, dok je za 4,80% zaostajao za prosječkom ostvarenim na teritoriju SRH. Što se ove ekonomske kategorije nadalje tiče, karlovački je kotar ostvarivao uspješnije rezultate od kotareva Bjelovar, Osijek, Sisak i Varaždin, dok je slabije stope rasta ostvarivao u odnosu prema kotarevima Zagreb, Split i Rijeka. Razlike u indeksima rasta zaposlenog osoblja u analiziranim kotarevima su zanemarive. Jedino su kotarevi Split i Varaždin ostvarivali stope rasta više od planiranog. Kao i u slučaju industrijske proizvodnje, karlovački je kotar ostvarivao veće stope rasta produktivnosti rada u odnosu prema prosjeku SFRJ, ali zaostajao je za prosjekom SRH. U usporedbi s drugim kotarevima, produktivnost rada u karlovačkom kotaru bila je uspješnija od one u kotarevima Bjelovar, Osijek, Sisak, Varaždin i Zagreb. S druge strane, od karlovačkog su kotara u ovoj kategoriji bili bolji kotarevi Split i Rijeka.

Učinkovita međuovisnost bankarsko-kreditnog sustava i investicijskih ulaganja bila je jedan od glavnih preduvjeta za uspješan gospodarski rast i razvoj nekog područja. Sredinom 1960-ih u SFRJ postojao je trend smanjivanja investicijskih ulaganja, jer su ona uglavnom bila »nedovoljna, neefikasna i kampanjska«. ⁶² Za ovakvo su stanje često bili optuživani investitori, čije su ambicije u većini slučajeva premašivale stvarne mogućnosti. No, komunističke su vlasti u svojim javnim istupima, u trenucima provedbe rekonstrukcije bankarskog sustava u karlovačkom kotaru, isticale da od investitora »ništa manje nisu krive banke, jer su pri formiranju kreditnog fonda i odobravanju kredita često kršile postojeće propise«. ⁶³ Krajem 1965. u SFRJ proveden je nadzor nad poslovanjem šezdeset dvije banke. Taj je kontrolni postupak otkrio mnoge nepravilnosti u njihovu radu. Iako je zakonska regulativa dopuštala bankama plasman kredita radnim organizacijama u svrhu investicijskog ulaganja, ta su sredstva morala biti prikupljena isključivo iz akumulacije, tj. povećanog stupnja naplaćene proizvodne aktivnosti. No, ta se praksa nije provodila na način kako su planirala politička tijela SKJ.

»Međutim, ima slučajeva da radne organizacije nisu imale sredstava da ih ulože u bančin kreditni fond, pa im je u tom slučaju banka odobravala posebna sredstva koja su onda uplaćivale u kreditni fond banke, a zatim ih ponovno uzimale kao kredit za investicije. Neke su banke čak svojim statutom ozakonile kršenje propisa. Njima je predviđeno da osnivači svoj ulog u cjelini mogu deponovati u obveznicama izdatim od banaka, iako je to u su-

⁶² HR-DAKA-PKKK, kut. 6, Sjednica Upravnog odbora Privredne komore Karlovac od 17. listopada 1965., Investicijska potrošnja u 1966. godini na području kotara Karlovac, 1.

⁶³ *Isto.*

protnosti sa osnovnim zakonom o bankama. Ima primjera da su banke u svom kreditnom fondu prikazale i tuđa sredstva. Kontrola je pokazala da mnoge banke nemaju u kreditnom fondu čak ni minimum sredstava potrebnih za osnivanje odnosno postojanje banke, a one ne samo da postoje nego i odobravaju investicione kredite.⁶⁴

Prema analiziranom normativnom okviru, banke su bile dužne od ukupnog iznosa isplata po investicijskim kreditima u 1965. godini 25% izdvajati u trajna obrtna sredstva. Međutim, znatan broj banaka nije provodio te zakonske odredbe. Da bi se spriječilo širenje »fronta investicija«, komunističke su vlasti »predviđale da banke i ostali korisnici društvene imovine ne mogu davati kredite za gradnju novih objekata i rekonstrukciju postojećih, dok ne osiguraju sredstva za podmirenje svojih ugovorenih obaveza nastalih zbog povećanja troškova investicione izgradnje objekata u čijem financiranju već sudjeluju.«⁶⁵ Pri nadzoru primjene ovih »predviđanja« ustanovljeno je da su neke banke odobravale investicijske kredite, a da prethodno nisu utvrdile prekoračenja na objektima u čijim su financiranjima sudjelovale. S druge strane, postojale su banke koje su ta prekoračenja utvrđivala, ali to su činile prije njihovih odobrenja, odnosno izdavanja novih investicijskih kredita.

»Sumirajući iznijete prekršaje koje su banke počinile u svom poslovanju, neosporno je da su one na sebe preuzele veliku odgovornost za širenje fronta investicija. Pretpostavlja se da su se odnosne banke upuštale u nedopuštene kombinacije pod pritiskom lokalnih društveno-političkih organa, ili čak pojedinih utjecajnih ljudi.«⁶⁶

»Široki front investicija«, koji je bio karakterističan za cijelu SFRJ, nije bio zastupljen i u karlovačkom kotaru. Na tome su području utrošci investicija u 1966. u odnosu prema 1965. bili veći za 16%, ali oni su bili znatno manji nego investicijska sredstva predviđena *Društvenim planom* za 1966. godinu. Predračunska vrijednost tih investicija iznosila je 163,000.000 dinara. Izvori sredstava iz kojih su se financirale investicije u 1966. bile su lokalne banke i pojedinačni investitori, te je na njih otpadalo ukupno 80% tih financijskih sredstava. Lokalne banke kreditirale su gospodarstvo karlovačkog kotara u 1966. s ukupno 37,900.000 dinara.⁶⁷ Također, značajna je stavka bilo i ulaganje vlastitih sredstava gospodarskih organizacija.

Ako se ulaganja u gospodarskim granama iz tablice 8 raščlane prema pojedinim poduzećima, tada je vidljivo da je *Drvo-industrijsko poduzeće* u

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Isto, 2.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Isto, 5.

Gospodarska grana	%
Šumarstvo, komunalna djelatnost, promet	80,00-83,00
Drvena industrija	59,00
Tekstilna industrija	45,00
Metalna industrija	37,00

Tablica 9 — Samofinanciranje investicijskih ulaganja gospodarskih grana u karlovačkom kotaru u 1966. godini (u postocima).

Izvor: HR-DAKA-PKKK, kut. 6, Sjednica Upravnog odbora Privredne komore Karlovac od 17. listopada 1965., Investicijska potrošnja u 1966. godini na području kotara Karlovac, 5.

Karlovcu izdvojilo najveći iznos vlastitih sredstava za investicijska ulaganja. Predračunska vrijednost investicijskog programa za rekonstrukciju pilane ovoga poduzeća iznosila je 12,000.000 dinara. Od toga je iznosa čak 95% otpadalo na samofinanciranje.⁶⁸

Drvo-industrijsko poduzeće u Ogulinu je tijekom 1966. investiralo ukupno 14,000.000 dinara u izgradnju objekata za izradu građevne stolarije. U ovome je iznosu udio samofinanciranja iznosio 40%.⁶⁹

Što se tekstilne industrije tiče, *Pamučna industrija Duga Resa* je u 1966. investirala 11,000.000 dinara u rekonstrukciju pogona dorade, sušionika i kotlovnice. Vlastita sredstva ovoga poduzeća u spomenutom su iznosu imala udio od 37%.⁷⁰ Poduzeća *Vunatex*, *Kontex* i *Velebit* također su rekonstruirala svoje proizvodne pogone, a u tu su svrhu koristila isključivo vlastita financijska sredstva.

U metalnoj je industriji najveća ulaganja imalo poduzeće *Kordun*. Njihova vrijednost bila je 15,900.000 dinara. Od toga je na samofinanciranje otpadalo 36%, odnosno 5,700.000 dinara.⁷¹ U oblasti ove industrije vrijedno je još spomenuti ulaganja poduzeća *Že-Če*, koja su iznosila 5,600.000 dinara. U ovome su iznosu vlastita sredstva te organizacije imala udio od 41%.⁷²

Sveukupno gledajući, na industrijski sektor u karlovačkom kotaru otpadalo je 61% investicijskih ulaganja, dok je ostatak bio namijenjen ostalim djelatnostima, među kojima je najveći postotak uložen za oblast društvenih službi i kulturno-socijalnu djelatnost. U tehničkoj strukturi gospodarskih investicija na opremu je otpadalo 64%, dok je u industrijskom sektoru taj udio

⁶⁸ Isto, 6.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Isto.

⁷² Isto.

bio još veći te je iznosio 74%. Što se pak ekonomske strukture investicija tiče, u njima su negospodarske investicije imale udio od 30%, a obuhvaćale su izgradnju stambenih i komunalnih objekata te poboljšanja infrastrukture iz područja kulturno-socijalnih djelatnosti i djelatnosti državnih tijela.⁷³

Opći porast cijena i restriktivne mjere monetarne politike, kojima je cilj bio svesti investicijsku potrošnju u realne okvire, povećavali su predračunsku vrijednost investicijskih programa, a koji su, u većini slučajeva, valorizirani poslije provedbe mjera gospodarske reforme.

ZAKLJUČAK

U SFRJ je početkom 1960-ih postojao bankarski sustav koji nije bio potpuno usklađen s potrebama povećane proizvodne djelatnosti. Zato je taj sustav trebalo prilagoditi stupnju gospodarskog razvoja zemlje i postaviti ga na način koji je trebao omogućiti stabilizaciju tržišta i unapređenje društvenog standarda stanovništva. Radi izmijenjenog odnosa u korist neposrednih proizvođača, a pod utjecajem gospodarske reforme koju su državna tijela pokrenula u 1965., bankama je bila predviđena bitno drukčija uloga. One su trebale učinkovitije sudjelovati u prikupljanju slobodnih novčanih sredstava radnih i drugih organizacija. Ovaj se proces ponajprije odnosio na skupljanje sredstava namijenjenih povećanju proizvodnje, kao i onih koja su bila potrebna za realizaciju ciljeva društvenih planova. Usto, posebnu je pozornost trebalo voditi o tome da se sredstva dodjeljuju onima koji su mogli osigurati njihovo racionalnije iskorištavanje, što je trebalo rezultirati boljim ekonomskim učincima za korisnike kredita i zajednicu u cjelini.

Budući da je novčano-kreditna politika bila jedan od glavnih čimbenika stabilnosti dinara te je njezin temeljni zadatak bio osigurati dovoljnu količinu novca, koja je trebala osigurati nesmetano povećanje proizvodnje, uz istovremenu neutralizaciju inflatornih pritisaka, 1966. sa savezne razine davana su preporuke da na republičkoj i lokalnoj razini treba omogućiti učinkovitije kreditne odnose između poslovnih banaka i komitenata, tj. korisnika kredita. Isto tako, javljala se potreba osiguranja usklađenijih odnosa između NBJ i poslovnih banaka.

Polovicom 1965. u karlovačkom je kotaru pokrenut proces reorganizacije sustava poslovnih banaka. Postojale su tri opcije o kojima se raspravljalo na sastancima lokalnih komunističkih vlasti na tome području. Prva je opcija obuhvaćala prijedlog osnivanja triju komercijalnih banaka, koje se ne bi bavile davanjem investicijskih kredita za ulaganje u osnovna sredstva, sa sjedištem u Gospiću, Karlovcu i Ogulinu. Tako bi Komunalna banka Karlovac

⁷³ Isto, 3.

preuzela nadzor nad poslovanjem banaka u Dugoj Resi, Titovoj Korenici i Vrginmostu, pri čemu bi prve dvije bile likvidirane, a potonja bi bila organizirana kao njezina ispostava. Druga se opcija odnosila na prijedlog osnivanja Komercijalne banke sa sjedištem u Karlovcu, koja se trebala baviti izdavanjem investicijskih kredita za ulaganje u osnovna sredstva. Isto tako, u sklopu ove opcije planirano je pokretanje Komercijalne banke u Gospiću, koja se ne bi bavila tim poslovima, te osnivanje mreže ispostava u Donjem Lapcu, Gračacu, Ogulinu, Otočcu i Titovoj Korenici. Potonja je trebala biti vezana za poslovanje Komercijalne banke u Karlovcu, a ostale su trebale biti ispostave banke u Gospiću. U posljednjoj se opciji predlagalo osnivanje jedne komercijalne banke za cjelokupno područje kotara sa sjedištem u Karlovcu. Njezina temeljna namjena trebala je biti izdavanje investicijskih kredita za ulaganje u osnovna sredstva. Također, bilo je zamišljeno da ova banka ima mrežu svojih ispostava Donjem Lapcu, Gospiću, Gračacu, Ogulinu, Otočcu i Titovoj Korenici. Implementacijom ovoga prijedloga trebali su se stvoriti uvjeti za veću koncentraciju financijskih sredstava i vođenje racionalnije investitorske politike. Zajedničko svim opcijama bilo je smanjenje ukupnog broja zaposlenika i njihovih osobnih dohodaka.

Lokalne komunističke vlasti odlučile su se za formiranje dviju komercijalnih banaka, koje su u ožujku 1966. osnovane u Karlovcu i Ogulinu. Na temelju njihova rada u karlovačkom je kotaru u prvoj polovici 1966. u usporedbi s krajem 1965. godine porastao plasman kredita za prodaju robe za 46%, a njihov glavni korisnik bio je industrijski sektor. Plasmani kreditnih aranžmana komercijalnih banaka u Karlovcu i Ogulinu znatno su utjecali na kretanje povećanja industrijske proizvodnje, zaposlenog osoblja i produktivnosti rada. Prema ovim je ekonomskim pokazateljima karlovački kotar imao veću stopu rasta industrijske proizvodnje od saveznog prosjeka, dok je za 4,80% zaostajao za prosjekom ostvarenim na teritoriju SRH. Isto tako, prema analizi ovoga čimbenika ekonomske uspješnosti, karlovački je kotar ostvarivao uspješnije rezultate od kotareva Bjelovar, Osijek, Sisak i Varaždin, dok je slabije stope rasta zabilježio u odnosu prema kotarevima Zagrebu, Splitu i Rijeci. Razlike u indeksima rasta zaposlenog osoblja u spomenutim su kotarevima zanemarive. Gospodarstvo karlovačkog kotara ostvarivalo je veće stope rasta produktivnosti rada od prosjeka SFRJ, ali zaostajao je za prosjekom SRH. U usporedbi s drugim kotarevima, stopa rasta ovoga pokazatelja u karlovačkom kotaru bila je veća od onih u kotarevima Bjelovar, Osijek, Sisak, Varaždin i Zagreb. Nasuprot tomu, od karlovačkog su kotara u ovoj kategoriji bili bolji kotarevi Split i Rijeka.

Karlovački je kotar u 1966. umnogome zaostajao za prosjekom SFRJ u pogledu planiranih i ostvarenih investicijskih ulaganja. Pa ipak, trošci inves-

ticija u 1966. u odnosu prema 1965. na karlovačkom su području bili veći za 16%, ali bili su znatno manji u odnosu prema investicijskim sredstvima koja su bila predviđena *Društvenim planom* za istu godinu. Općenito govoreći, na industrijski sektor u karlovačkom kotaru otpadalo je 61% investicijskih ulaganja, dok je ostatak bio namijenjen ostalim djelatnostima, među kojima je najveći postotak otpadao na oblast društvenih službi i kulturno-socijalnu djelatnost. Posebna važna stavka investicijskih ulaganja jest mogućnost samofinanciranja kapitalne izgradnje pojedinih poduzeća unutar različitih gospodarskih grana. U analiziranom razdoblju najveće udjele vlastitih financijskih sredstava u investicijskim ulaganjima imala su poduzeća koja su pripadala sektorima šumarstva, prometa, komunalne djelatnosti te tekstilnoj, drvenoj i metalnoj industriji.

Nikola Perković

**Reorganization of business banking system
in Karlovac district (1965-1966)**

Socialist Federal Republic of Yugoslavia initiated an economic reform in 1965 which represented the most serious attempt for a deep change of Yugoslavian economy. Its main goals included the compliance with economic categories and a greater inclusion of Yugoslavia into world economy. To achieve these goals, it was necessary to balance the banking and credit system with the needs of extended reproduction. This would enable market stabilization and improvement in population's social standard. The topic of this article is the reorganization of business banks in Karlovac district between 1965 and 1966, which was to result in liquidation of smaller banks in order to create a greater potential for financial funding of local economy, as well as the decrease in transactional business expenses. This work is based on unpublished archival content, newspaper articles and relevant historiographical bibliography.

Keywords: *Socialist Federal Republic of Yugoslavia, Karlovac district, banking system, economic reform, 1960s*